

систему цінностей, яка змогла б визначити шляхи та цілі руху світового суспільства.

В висновку зауважимо: очевидний факт, що соціальна творча діяльність неможлива без інтелектуального креативного феномена, а продуктивною основою створення її фундаментальних понять, ідей, образів, інтегральних моделей, теоретических концептуальних задумок, творческих форм переходу від теорії до нових форм практики, є отримані знання. Тому, проблемно-пошуково-продуктивні питання освіти є особливим типом інтелектуальної діяльності, евристическим способом радикальної зміни наукових знань і світогляду. На наш погляд, система освіти може і повинна стати тим провідником, який сприятиме відкриттю і повноцінній реалізації креативного потенціалу особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Букш С. А. Творчество как вид социальной деятельности [Электронный ресурс]: дис. канд. филос. наук: 09.00.11 / С. А. Букш. — М. : РГБ, 2005 (Из фондов Российской Государственной Библиотеки).
2. Вебер М. Протестантская этика и дух капитализма / М. Вебер; [Пер. с нем./ сост., общ. ред. и послесл. Ю. Н. Давыдова; предисл. П. П. Гайденко]. — М.: Прогресс, 1990. — 808 с.
3. Кучер Т. А. Творча діяльність як основа самореалізації особистості / Т. А. Кучер. ifro.pp.net.ua/publ/11-1-0-85
4. Міщина Л. П. Креативний продукт у структурі творчої діяльності особистості / Л. П. Міщина, С. П. Дем'янчук // Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. — 2008. — Випуск 13. — Частина 1. — С. 11-13.
5. Щекина Е. П. Деструкция как философия креативности в теориях классического авангарда — www.culturalnet.ru/main/getfile/1082

Кондрусева Валентина Михайлівна, здобувач кафедри філософії та соціології, Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

УДК: 316.774

ПРОБЛЕМЫ И ПРОТИВОРЕЧИЯ СОВРЕМЕННОГО ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА (СОЦИАЛЬНО-АНТРОПОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ)

Сучасне інформаційне суспільство розвивається на тлі перманентної антропологічної кризи, посилюючи її новими проблемами і суперечностями. У статті дається соціально-філософське осмислення деяких з них, пов'язаних з людиномірністю смислових структур сучасної техносфери.

Ключові слова: інформаційне суспільство, глобалізація, людиномірність, сталий розвиток

PROBLEMS AND CONTRADICTIONS OF THE MODERN INFORMATION SOCIETY (SOCIAL-ANTHROPOLOGICAL ASPECTS)

Современное информационное общество развивается на фоне перманентного антропологического кризиса, усиливая его новыми проблемами и противоречиями. В статье дается социально-философское осмысление некоторых из них, связанных с человекомерностью смысловых структур современной техносферы.

Ключевые слова: информационное общество, глобализация, человекомерность, устойчивое развитие

PROBLEMS AND CONTRADICTIONS OF THE MODERN INFORMATION SOCIETY (SOCIAL-ANTHROPOLOGICAL ASPECTS)

Modern informative society develops on a background a permanent anthropological crisis, strengthening his new problems and contradictions. In the article a socially-philosophical comprehension is given some from them related to man is measure of semantic structures of modern technosphere.

Keywords: informative society, globalization, human factor, steady development

Людина є міра всіх речей: існуючих,
що вони існують,
неіснуючих, що вони не існують
Протагор.

Актуальність теми. Становлення і розвиток інформаційного суспільства відбувається на тлі бурхливого розвитку передових інформаційно-інтелектуальних технологій, які в силу свого співвідношення до окремої людини (інакше кажучи, людиномірності), виступають сьогодні як домінанти науково-технічного прогресу. Згідно даної стратегії, визначальним чинником розвитку інформаційного суспільства стають людський потенціал, соціальний капітал, наукові знання. На зміну ідеології економоцентризму і технологічного детермінізму приходить ідеологія антропоцентризму в якісно новому її втіленні: економіка і техніка визнаються засобом, а людина, її матеріальне, фізичне й етичне становище стають основним соціальним індикатором прогресивності процесів, що відбуваються.

З приходом епохи ЗМІ, Інтернету, web-технологій людина у своєму культурному просторі виступає як природна сила з віртуально-технологічним характером - вона об'єкт і суб'єкт інтерактивних взаємодій, тому сама надає значення культурним феноменам сучасної епохи, і відповідно до цього, сама вибудовує нові методи пізнання навколишньої дійсності.

Збільшена потужність і системність культурних перетворень показує, що світ стає «людиномірним». Мірилом людини виступає сама людина. У певному значенні вона і є «автором світу», ядром його влаштування, і, відповідно, методологічним принципом, необхідним для його розуміння. Тому, на нашу думку, осмислення проблеми взаємодії людини і високих технологій, можливостей і перспектив модифікації природи людини під впливом сучасних технологій є актуальним і своєчасним.

Ступінь дослідження проблеми. Саме уявлення про людиномірність в природньо-науковій постнекласичній стратегії ввів відомий російський філософ В. С. Стьопін, тим самим позначивши необхідність «антропологічного повороту» як у філософії, так і в науці. Даний термін використовується В. С. Стьопіном у контексті міждисциплінарного аналізу складних систем, що включають людину та її діяльність як складову компоненту. В. С. Стьопін показує, що визначення стратегії і можливих напрямів перетворення людиномірних систем безпосередньо зачіпає аксіологічні, гуманістичні аспекти і часто передбачає необхідність проведення гуманітарної експертизи [6].

Певні аспекти проблеми людиномірності техніки зачіпаються в інженерно-психологічних дослідженнях взаємодії людини і техніки. Маються на увазі: антропоцентричний підхід, що розробляється О. Н. Леонтьєвим, Н. Д. Заваловою; ідеї проектування діяльності людини-оператора, які були сформульовані Б. Ф. Ломовим; концепція включення А. А. Крилова; структурно-психологічна концепція аналізу і багаторівневої адаптації людини і техніки В. Ф. Венді; концепція соціальної організації діяльності людини в складних системах В. Я. Дубровського і Г. П. Щедровицького та ін.

З філософських позицій проблема взаємодії людини і високих технологій в інформаційному суспільстві досліджується в концепціях М. Г. Абрамова, І. Ю. Алексєєвої, К. К. Коліна, Г. Л. Смоляна, А. Н. Чумакова та інших дослідників. Оцінка можливостей і перспектив модифікації природи людини під впливом сучасних технологій міститься в роботах П. С. Гуревича, Л. В. Жарова, В. Е. Малюгіна, Л. Стевенсона, Э. Фромма, Ф. Фукуями, Ю. Хабермаса, Б. Г. Юдіна. В той же час комплексне дослідження проблеми людиномірності не тільки інформаційних технологій, але й усіх проблем інформаційного суспільства в контексті сучасних соціокультурних трансформацій відсутнє.

Мета статті – осмислення людиномірності проблем, пов'язаних з розвитком інформаційного суспільства та протиріч сучасних соціокультурних трансформацій.

Основний зміст. Буття людини у сучасному світі все більше опосередковується інформаційними технологіями. Розширюючи фізичні та інтелектуальні можливості людини, дозволяючи долати їй багато природних обмежень, сучасні інформаційні технології роблять її життя змістовнішим та багатшим. В той же час виникає ряд проблем, пов'язаних з людським виміром інформаційно-інтелектуальних технологій, утворенням цілісної методології їх розробки і пошуком найбільш ефективних форм їх впровадження в реальне життя суспільства, в процеси соціального управління та самоорганізації. В світлі даних проблем людина стає тим важливим компонентом, облік характеристик якої є істотною умовою як для вирішення ряду технічних завдань проектування, управління і контролю, так і для теоретичного обґрунтування технологічної політики держави, виходячи з принципу людиномірності.

На сьогоднішній день антропологічна складова активно розвивається не тільки в загальній системі соціально-гуманітарних наук, де вона пов'язана з посиленням інтересу гуманітаріїв до глибинних проявів феномену людини, до її місця і ролі в динаміці соціокультурних процесів. Проблематика людиномірності пронизує всю сучасну постнекласичну науку, предметом якої виступають процеси еволюції та самоорганізації людиномірних систем надскладних об'єктів, що

включають людину та її діяльність як складений компонент. Прикладами подібних систем у сфері інформаційних технологій виступають складні інформаційні комплекси «Людина – інформаційно-інтелектуальна система», системи штучного інтелекту і тому подібне.

Проблема людиномірності інформаційного суспільства особливо гостра для нашого типу культури, де науково-технічна революція, викликана масованим технологічним додатком наукового знання, посунула людські проблеми на другий план як неістотні на тлі «глобальних» процесів і подій та як такі, що мало в них щось визначають. У той же час, ігнорування даної проблематики веде до поступової дегуманізації суспільства, наростаючої культурно-антропологічної кризи. У зв'язку з цим, аналіз причин і наслідків даної кризи дасть нам можливість запобігти їй або позначити шляхи виходу з неї.

Як вважають дослідники, антропологічна катастрофа – складний багато етапний феномен. Її перший етап характеризується бажанням людини стати врівень з Богом. На другому етапі виникає ідея «смерті Бога» і складається моральна ситуація, коли «все дозволено». На третьому етапі здійснюється перехід людини і суспільства у віртуальне становище, в якому людина втрачає сенс буття, а буття при цьому знаходить ентропійний характер [3, с.22-24].

Сплеск інтересу до антропологічної проблематики пов'язаний також з кінцем постмодернізму. Програма постмодернізму, заснована на постулаті «смерті суб'єкта», зосереджувалась на дослідженні надіндивідуальних структур і механізмів влади над індивідом. Теза «смерть суб'єкта» означала відмову від новоєвропейської раціоналістичної концепції людини, від підходу до людини як до окремого індивіда. Але в той же час, як вважає С. О. Смірнов, постмодерністи, що відмовляють собі в приналежності до антропології, здійснили в ній прорив, суть якого – в описі механізму перероблення людської природи і підключення її до культури через мовні та соціальні практики. «Постмодерністи розкрили вени хворій культурі й пустили погану кров. Людина потрапила в ситуацію цивілізаційного зрушення і стала шизоїдом. Суб'єктом постмодерна став чаклун, безумець, дитя, шизофренік, слуга безладу і стихій. Його мета – звести з розуму раціональну культуру, зрушити культуру з місця»[5, с.93].

Постмодернізм проголосив кризу «метарозповідей» (Ж. Ф. Ліотар), під якими розуміються всі великі ідеї християнства і Просвітництва: Бог, Розум, Наука, Прогрес. Постмодерністи повторили стару ідею софістів: *Істини немає, є лише безліч її інтерпретацій, рівноцінних між собою*. Девізом Постмодерна стали слова Понтія Пілата «Що є Істина?». Загальний же урок, що постмодернізм несе світу і культурі, можна визначити як проповідь «гедоністичного сумніву». Насправді, якщо всі великі проекти і програми – не більше, ніж «мовні ігри», а цінності, традиції й універсальні сенси – суть «маски тоталітарної свідомості», то що ж є реальність? З чим залишається людина, що скинула «іго» «текстуальних традицій» культури і «захисних механізмів і реактивних утворень» свого «буржуазного», «тоталітарно-раціонального» Понад-Я? Відповідь постмодернізму: з фрейдівським «принципом задоволення», «природним», а, отже, універсальним, несвідомим лібідо. Глибинне коріння постмодернізму, засноване на сумісності марксистського заклик до виходу «з царства необхідності в царство свободи» і фрейдистського розуміння лібідо як єдиної «справжньої» реальності, неминуче вабить його прибічників до абсолютизації реальності задоволень, що звільняє від заборон і розпоряджень нормативної реальності. Ці культурні інтенції постмодернізму отримали потужну підтримку в обличчі економіки гіперспоживання, індустрії розваг і медичних послуг. Розваги і комфорт – мабуть, найприбутковіша сфера в суспільстві, де «гедоністичний сумнів» стає культурним стрижнем.

Фактично постмодернізм запропонував нову версію вирішення проблеми зла. Замість пуританського принципу «подавити і поставити на службу» ірраціональне начало у людині, постмодернізм запропонував інший принцип – «розкріпачити та експлуатувати». Це словна відповідальність вимогам економіки достатку. Річ у тому, що класичні ринкові цінності «виробництва і накопичення» стали гальмувати попит. Раціональний homo economicus був бережливий. Перенасичений ринок вимагав збуту, що обумовило необхідність підстебнути поведінку споживача, а для цього потрібно було звільнити Бажання. Ці процеси легко простежити по історії реклами. Реклама стає одним з базових інститутів суспільства споживання. Як відзначає Дж. Сивулка, «для того, щоб продати величезні кількості своєї продукції, вони шукали нові засоби змусити публіку не лише купувати більше, але й купувати товар знову і знову»[4]. З 1950-х рр. починається епоха втілення «американської мрії» – бум вжитку на фоні все зростаючого рівня життя більшості населення західних країн. Власне з 1950-х рр. і можна говорити про формування стійкої споживчої культури як духовної основи суспільства споживання. Чималу роль в цьому зіграло телебачення, що стало до середини 1960-х рр. провідним засобом реклами. Центральними темами реклами стали теми витрат,

задоволення, насолоди, які замінили теми ощадливості та вигоди. Провідним принципом поведінки став «принцип задоволення». Проте, як відмітив Ю. Н. Давидов, «в принципі задоволення <..> є один заклятий ворог: нудьга, що виникає при надмірному повторенні одного і того ж, нехай навіть самого збуджуваного задоволення. І аби протистояти їй, необхідно «бадьорити» його за допомогою збочення, що додає йому «оргіастичність»[2]. У культурі стало помітним наростання садомазохізму. Як у книгах, так і в кіно еротичні сцени стають усе більш відвертими й шокуючими, бійки – все більш реалістичними і жорстокими. Шукаються нові засоби залучити пересиченого споживача. Мораль стає тягарем для масової людини, її місце займає потурання бажанням, аж до явно патологічним. І це закономірно. На ринку продають те, що легко продати, а гедоністично орієнтованому споживачеві завжди легко продати те, що апелює до його низовинних інстинктів – порнографію і насильство, що стають у товаристві споживання ходовим товаром. Найефективніший спосіб створити нову ринкову нішу в будь-якому сегменті індустрії розваги – відмовитися від обмежень, що накладаються суспільством. Це, по-перше, дозволяє обігнати «вузько мислячих» конкурентів. По-друге, створює гучну рекламу, адже всяке порушення стійких моральних норм створює скандал, що є безкоштовною рекламою. І ця реклама буде тим ефективніше, чим більш шокуючим буде це порушення. Варіантів же заборон і традицій, які можна порушити, не так багато. «За великим рахунком – чотири: табуїровання статевої сфери, пошана до традиційних цінностей (не лише до релігійних святинь, але і до національних), естетичні канони і табуїровання насилля»[2]. Порушення всіх перерахованих табу і складає основну частину змісту масової культури споживання. Наслідки цих порушень очевидні.

Суспільство отримало людину розбещену і не спроможну до створення сім'ї, людину, що втратила вміння розрізняти красу і потворність, людину, що смакує насильство і жорстокість, людину, що знаходить задоволення в блюзнірстві над традиційними цінностями. Це людина-споживач. І це дійсно антропологічна катастрофа!

Охарактеризувавши кінець ХХ століття як «стан після оргії», тобто свободу в якій би то не було сфері (політичній, культурній, сексуальній та ін.), постмодерн не відповів на питання, що ж робити після її закінчення. «Образ сидячої людини, що споглядає в день страйку порожній екран свого телевізора, коли-небудь визнають одним зі самих чудових образів антропології ХХ століття», – писав Ж. Бодрійяр [1, с.22]. Сучасний антропологізм, таким чином, є реакція на ті порожнечі, які виникли на руїнах постмодерністської критики.

Між тим, інформаційне суспільство, що інтенсивно розвивалося впродовж ХХ століття, породило ряд нових проблем, які у свою чергу стали підсилювати антропологічну кризу.

Так, сучасний російський філософ М. Н. Епштейн, аналізуючи наслідки інформаційного буму, пише про «травматизм» для сучасного індивіда даної ситуації: «Цей «травматизм», викликаний зростаючою диспропорцією між людиною, чії можливості біологічно обмежені, та людством, яке не обмежене в своїй техно-інформаційній експансії, і наводить до постмодернної «чутливості» – як би байдужої, притупленої по відношенню до всього, що відбувається. Постмодерновий індивід усьому відкритий, але сприймає все як знакову поверхню, не намагаючись навіть проникнути в глибину речей, в значення знаків»[7].

Сьогодні ми присутні при неймовірно швидкому зростанні культурної ентропії, й спроби припинити її зростання, як здається, лише сприяють тому, що вона зростає ще більше. До подібної ерозії схилено все: і наука, і філософія, і, навіть, релігія.

В результаті всіх цих процесів ситуація постмодерна нагадує ситуацію передодня народження нового світопорядку, основною інтенцією якого може бути лише стійкий розвиток. Ця інтенція в даний час задає сучасному людству радикально нові пріоритети соціодинаміки на принципах гармонізації стосунків між людиною і природою, а також встановлення справедливих і рівноцінних стосунків між представниками різних культур і цивілізацій на принципах гуманізму. Вона має бути оцінена як одна з фундаментальних новацій в соціокультурному просторі постсучасності, як оксіологічний каркас нової моделі глобального інформаційного суспільства.

По суті, йдеться про нову ідеологію глобального гуманізму, яка вишиковується на діалозі культур, на відмові від ідеології егоцентризму та соціал-дарвінізму, яка, нарешті, повинна орієнтуватися на відродження вищих духовних цінностей, вистражданих людством впродовж всієї своєї історії.

В той же час слід зазначити, що ставлення до ідеї стійкого розвитку до цих пір не є однозначним і породжує ситуації щонайгострішої ідеологічної конфронтації. Існує досить потужна опозиція цій ідеї, яка базується на тому твердженні, що концепція стійкого розвитку покликана санкціонувати стабілізацію і консервацію сучасного світопорядку, який ніяк не можна назвати

справедливим і соціально-перспективним. Проте, прагнучи уникнути глобальної катастрофи, світова спільнота шукає оптимальні форми і методи соціальної діяльності, дуже чітко розуміючи, що економічне і екологічне благополуччя світової цивілізації при стійкому розвитку повинне спиратися не стільки на збільшення об'єму ресурсних циклів, скільки на інтенсифікацію духовної, інтелектуальної, а значить людиномірної складової суспільного буття. Благополуччя в новому світовому порядку передбачає інтенсифікацію наукового прогресу, зростання інновацій в області інформаційних систем і технологій, вивільнення духовно-творчого потенціалу особи і переорієнтацію значимих цінностей на духовно-інтелектуальні форми здобування престижу.

Комісія ООН з довкілля і розвитку висунула 27 принципів, що визначають права й обов'язки країн у справі забезпечення стійкого розвитку. Для того, щоб можна було судити про те, в якому напрямі розвивається та або інша країна, Комісією були розроблені критерії оцінки, зокрема, «індекс гуманітарного розвитку», який включає декілька показників:

- прогнозована при народженні тривалість життя;
- валовий національний продукт на душу населення;
- відсоток грамотного дорослого населення;
- кількість обов'язкових років навчання в школі;
- кількість людей з вищою освітою на 1000 чоловік.

Як бачимо, три з п'яти показників пов'язані з рівнем освіти населення. І це не випадково, як і не випадково й те, що ХХІ ст. було оголошено ЮНЕСКО «століттям освіти», тим часом саме зараз стало очевидним, що існуюча система освіти не задовольняє вимогам сучасного суспільства, яке прагне перейти на шлях сталого розвитку.

Висновки. Сучасне інформаційне суспільство, що має техногенний, глобальний характер, розвивається на тлі перманентної антропологічної кризи, посилюючи її новими проблемами і протиріччями.

Протиріччя техногенного характеру полягає в розвитку нового виду комунікаційної інфраструктури, яка, з одного боку, сприяє розширенню творчого потенціалу людини, відкриттю широких евристичних горизонтів, з іншого боку, сприяє зануренню у віртуальну реальність, автономізації і маргіналізації особистості, підсилює її відчуженість від власної природи, від суспільства і держави.

Протиріччя глобалізації всіх сфер людської діяльності полягає в наростаючій напруженості між різноспрямованими тенденціями інтернаціоналізації та регіоналізації, глобалізації та локалізації, уніфікації та дезінтеграції, що приводить, з одного боку, до підвищення рівня культурної різноманітності, міри свободи вибору (від товарів і послуг до країни мешкання), з іншого ж боку, до поширення загальних цінностей, норм, стандартів, ідеалів, до появи феномену «масової людини», до руйнування етнічної та культурної ідентичності.

Вихід із складної та суперечливої ситуації бачиться в концепції сталого розвитку, яка проголошує перехід світової спільноти до стабільного і збалансованого розвитку і претендує сьогодні на статус конструктивної альтернативи техногенним стратегіям розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бодрийяр, Ж. Прозрачность зла / Жан Бодрийяр -М.: Добросвет,2000.-77с.
2. Давыдов, Ю. Н. История и рациональность: Социология Макса Вебера и веберовский ренессанс / Ю. Н. Давыдов/ Изд.3-е.- М.:КомКнига,2010. - 368с.
3. Ремезова, И. И. Современная философская антропология: Аналитический обзор./И.И. Ремезова /- М.:РАН. ИНИОН. Отдел философии/Ответ. ред. А.И. Панченко.-М.,2005.-88с.
4. Сиулка, Дж. Мыло, секс и сигареты /Дж.Сиулка/-Спб.:Питер,2002.-576с.
5. Смирнов, С. А. Современная антропология /С. А. Смирнов//Человек. №4,2003. С.86-94.
6. Степин, В. С. Саморазвивающиеся системы и постнеклассическая рациональность./ В. С. Степин // Синергетическая парадигма. Многообразие поисков и подходов.-М.:Прогресс-Традиция,2000.- С.12-27.
7. Эпштейн, М. Н. Информационный взрыв и травма Постмодерна /Михаил Эпштейн/[Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://old.russ.ru/journal/travmp/98-10-29/epsht.htm>